

го приватного права: підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова. – Харків, 2007. – С. 48; *Підпригора О. О.* Римське приватне право. Академічний курс: підручник для студентів юрид. вузів і фак. / О. О. Підпригора. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2001. – С. 152; *Макарчук В. С.* Римське приватне право: навч. посібник / В. С. Макарчук. – К.: Атіка, 2007. – С. 107.

⁵ *Шулин Ф.* Учебник истории римского права / Ф. Шулин. – М., 1893. – С. 586.

⁶ *Борисова Е. А.* Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе / Е. А. Борисова. – М.: Городец, 2000. – С. 16.

⁷ *Арчер П.* Английская судебная система / Пер. с англ. / Под ред. Никифорова Б. С. – М.: Иностранная литература, 1959. – С. 86.

⁸ *Беляев И. Д.* Лекции по истории русского законодательства / И. Д. Беляев. – М., 1901. – С. 126.

⁹ *Борисова Е. А.* Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе / Е. А. Борисова. – М.: Городец, 2000. – С. 25.

¹⁰ *Куницын А.* Историческое развитие древнего судопроизводства в России / А. Куницын. – СПб., 1843. – С. 124.

¹¹ Суд і судочинство на українських землях у XIV–XVI ст. / За заг. ред. П. Музиченка. – Одеса, 2000. – С. 5.

¹² Там само. – С. 29.

¹³ Памятники русского права. – М., 1961. – Вып. 6, 8.

¹⁴ *Михайлов М. М.* Русское гражданское судопроизводство в его историческом развитии от Уложения 1649 г. до издания Свода Законов / М. М. Михайлов. – СПб., 1856. – С. 172.

¹⁵ Там само. – С. 171.

¹⁶ Полное Собрание законов Российской империи. – М., 1830. – Т. 20. – № 143922.

¹⁷ *Ярков В. В.* Арбитражный процесс / В. В. Ярков. – М.: Юрист, 1998. – С. 12.

¹⁸ *Клейнман А. Ф.* Обжалование и опротестование судебных постановлений и определений / А. Ф. Клейнман. – М., 1939. – С. 4.

Резюме

Формування та становлення апеляційного провадження у господарському судочинстві починається ще в стародавні часи. У даній статті автор має на меті простежити процес розвитку апеляційного провадження у господарському судочинстві на підставі аналізу законодавства до 1917 року та визначити особливості впливу на сучасне апеляційне провадження у господарському судочинстві.

Ключові слова: апеляційне провадження, апеляція, господарське судочинство, комерційний суд, апеляційне оскарження.

Резюме

Формирование и становление апелляционного производства в хозяйственном судопроизводстве начинается еще в древние времена. В данной статье автор ставит целью проследить процесс развития апелляционного производства в хозяйственном судопроизводстве на основании анализа законодательства до 1917 года и определить особенности влияния на современное апелляционное производство в хозяйственном судопроизводстве.

Ключевые слова: апелляционное производство, апелляция, хозяйственное судопроизводство, коммерческий суд, апелляционное обжалование.

Summary

The formation and development in the commercial appeal proceedings dating back to ancient times. This article aims to trace the development in the commercial appeal proceedings on the basis of analysis of the legislation until 1917 to determine the features and impact on contemporary appeal proceedings in the commercial proceedings.

Key words: appellate procedure, appeal, economic justice, the commercial court, the appeal complaint.

Отримано 18.05.2011

В. П. ПОЛЮХОВИЧ

Валерій Полюхович, кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Мета статті – дослідити зміст публічно-правових складових господарсько-правового механізму державного регулювання фондового ринку України.

Державне регулювання ринку цінних паперів – це здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю і нагляду за ринком цінних паперів та їхніх похідних, запобігання зловживанням та порушенням у цій сфері¹.

Основна роль у регулюванні фондового ринку України належить державі, яка в особі своїх органів застосовує комплекс спеціальних методів та форм регулювального впливу за допомогою різних засобів прямо-

го та опосередкованого характеру. Сьогодні ринок цінних паперів виступає одночасно в якості об'єкта регулювання держави та сфери її безпосередньої господарської діяльності нарівні з іншими учасниками. Очевидно, що в цій сфері правовідносин одночасно з приватно-правовими наявні і публічно-правові відносини. Державне регулювання та участь держави в особі створених нею юридичних осіб публічного права в операціях на ринку становить публічно-правову складову відносин на фондовому ринку України на противагу приватно-правовому характеру господарських відносин між іншими учасниками обігу фондових інструментів.

Взаємодія органів державного регулювання між собою й з іншими учасниками ринку цінних паперів з приводу встановлення та здійснення регулювання породжує систему суспільних публічно-правових відносин, що є складовою механізму державного регулювання фондового ринку та містить такі групи правовідносин, розподілені за предметним та суб'єктним складами:

- з приводу формування та функціонування системи органів державного регулювання ринку цінних паперів існують відносини безпосередньо між органами державного регулювання, їх територіальними підрозділами;

- з приводу прийняття актів законодавства, встановлення правил і стандартів здійснення операцій на ринку цінних паперів, створення системи захисту прав інвесторів наявні відносини безпосередньо усередині системи органів державного регулювання та між органами державного регулювання і учасниками фондового ринку.

- щодо розподілу регульовального впливу на фондовому ринку існують відносини між органами державного регулювання та саморегульованими організаціями професійних учасників ринку цінних паперів;

- між органами державного регулювання та учасниками-емітентами наявні відносини з приводу допуску останніх на ринок цінних паперів (застосування методів «державної дозвільної політики»), а саме регулювання випуску та обігу цінних паперів, здійснення реєстрації емісій цінних паперів та інформації про емісію;

- з приводу регулювання здійснення інвестування та інвестиційної діяльності існують відносини між органами державного регулювання та учасниками-інвесторами, в тому числі інститутами спільного інвестування;

- щодо здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів наявні відносини між органами державного регулювання та професійними учасниками фондового ринку;

- щодо проведення контрольних заходів за дотриманням законодавства, застосування фінансових санкцій та інших засобів відповідальності в сфері ринку цінних паперів мають місце відносини між органами державного регулювання та всіма групами учасників фондового ринку: емітентами, інвесторами, саморегульованими організаціями, професійними учасниками.

Якщо розглядати правовідносини на фондовому ринку за критерієм співвідношення прав та обов'язків учасників (характером відносин), то їх можна розподілити на такі групи. Відносини, що мають вертикальну спрямованість, де основною є регулятивна складова адміністративно-правового характеру (відносини між органами державного регулювання та учасниками ринку, відносини між саморегульованими організаціями та професійними учасниками ринку); горизонтальні відносини, що мають як адміністративно-правовий (відносини безпосередньо між органами державного регулювання), так і господарсько-правовий характер (відносини між учасниками ринку).

В усіх перелічених публічно-правових відносинах обов'язковими суб'єктами механізму державного регулювання ринку цінних паперів є державні органи, наділені владними повноваженнями щодо здійснення розпорядницької діяльності «без згоди іншого учасника правовідносин», у тому числі й господарсько-розпорядницької діяльності. Діяльність інших учасників ринку цінних паперів є безпосереднім об'єктом регулювання, а самі учасники – суб'єктами механізму державного регулювання ринку цінних паперів, тому що в ході своєї діяльності всі вони прямо чи опосередковано вступають у відносини з органами державного регулювання.

Відповідно до кожного напрямку публічно-правового регулювання господарських відносин згруповано відповідні юридичні джерела. Порядок прийняття відповідних нормативних актів, рівень та сфера регулювання базуються відповідно до рівня державних органів, до компетенції яких належить здійснення правового регулювання господарських відносин у галузі.

У зв'язку із зазначеним у межах цього дослідження є доцільним визначити та охарактеризувати існуючу систему органів державної влади, що здійснюють регулювання на фондовому ринку України.

При розгляді системи державних органів крізь призму здійснення ними правового регулювання фондового ринку та безпосередньої участі в правовідносинах на ринку доцільним є визначення правового статусу органів, рівня здійснюваного ними правового регулювання, юридичної сили нормативних актів та їх компетенції за змістом безпосереднього регулювання діяльності суб'єктів – учасників фондового ринку.

Вважаємо, що існуюча система органів, які здійснюють державне регулювання фондового ринку в Україні, може бути структурована шляхом виокремлення п'яти груп.

Першу групу становлять Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, які через прийняття законодавчих і нормативних актів з питань ринку цінних паперів, визначення напрямів державної політики на фондовому ринку, затвердження складу Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку та інших регуляторів забезпечують загальні організаційно-правові основи державного регулювання фондового ринку в Україні.

До складу другої групи доцільно віднести органи, що здійснюють загальнодержавний регуляторний вплив із забезпечення функціонування економіки та народного господарства, в тому числі й функціонування фондового ринку України. Це насамперед такі міністерства: Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство юстиції України, а також центральні органи виконавчої влади – Державна казначейська служба України, Державна податкова служба України. До складу цієї групи доцільно також віднести такі центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, як Антимонопольний комітет України та Фонд державного майна України.

До третьої групи можна віднести Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку з системою її територіальних підрозділів, яка є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України, та безпосередньо формує і забезпечує реалізацію єдиної державної політики з розвитку і функціонування ринку цінних паперів в Україні та здійснює його регулювання. На Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку покладено також виконання функцій з координації діяльності державних органів з питань функціонування фондового ринку, у зв'язку з чим створено Координаційну раду, до складу якої входять керівники державних органів, що у межах своєї компетенції здійснюють контроль або інші функції регулювання фондового ринку та інвестиційної діяльності в Україні. Очолює Координаційну раду Голова Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

До четвертої групи потрібно віднести державні органи, які в межах своєї компетенції здійснюють регулятивний вплив на окремі суб'єкти або сегменти ринку цінних паперів України. Такими органами є Національний банк України, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Державне агентство України з інвестицій та розвитку.

Державні органи, які виконують правоохоронні функції, а також функції контролю та нагляду за дотриманням законодавства в державі, в тому числі й на фондовому ринку, становлять п'яту групу. До цієї групи віднесено Міністерство внутрішніх справ України, органи Прокуратури України, Служби безпеки України, системи судів України.

При дослідженні розподілу функцій регулювання фондового ринку між державними органами зрозуміло, що основний обсяг безпосередньої регуляторної діяльності покладено на Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Вона є суб'єктом усіх перелічених вище видів публічно-правових відносин, що наявні на фондовому ринку. Проте вважаємо, що здійснена класифікація повинна забезпечити встановлення чіткої нормативної конкретизації правового статусу кожного з регуляторів фондового ринку та сприяти як безпосередньому розвитку ринку, так і оптимізації регулятивних процесів на ньому.

У цьому контексті можна погодитися з позицією вченої юриста-адміністративіста О. П. Рябченко про те, що господарські правовідносини на фондовому ринку виникають, змінюються та припиняються на основі адміністративно-правових норм у випадках, передбачених законодавством². Адже згідно зі ст. 3 Господарського кодексу України сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Частиною організаційно-господарських відносин регулюють адміністративно-правові норми. Суб'єктами господарювання є такі, що здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону, а також отримали спеціальний дозвіл – ліцензію на здійснення певного виду діяльності за умови наявності відповідних вимог у чинному законодавстві. Реєстрація як юридично значуща дія є актом компетентного державного органу, що породжує чи підтверджує певні права й обов'язки. Фактом видачі ліцензії державний орган засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов. Крім загальногосподарських регулятивних функцій державні органи на фондовому ринку виконують ряд специфічних саме для цієї галузі повноважень. Це стосується, наприклад, реєстрації саморегулювальних організацій, випуску акцій акціонерних товариств, правил функціонування організаційно-оформлених ринків цінних паперів та їхніх похідних, видачі дозволів на обіг цінних паперів українських емітентів за межами України тощо. Ознаками наявності адміністративно-правового регулювання господарських відносин на фондовому ринку є факт участі суб'єкта публічно-правового регулювання та реалізації цим суб'єктом організаційно-господарських, владних повноважень у господарських відносинах на ринку.

Нормами чинного законодавства закріплено наявність обов'язкового учасника організаційно-господарських відносин – уповноважену владну особу – відповідний орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування. Крім того, саме зобов'язання зареєструватись, отримати дозвіл, ліцензію встановлено імперативно щодо осіб, які бажають набути статус суб'єкта господарювання на фондовому ринку, так і здійснюють діяльність на постійній основі. Отже, правовідносини, які виникають у сфері реєстрації, ліцензування, надання дозволів суб'єктів господарювання тощо, є публічно-правовими, безпосередньо мають адміністративно-правовий характер, відповідають таким ознакам адміністративно-правових відносин:

- формуються у сфері публічного управління;
- виникають у зв'язку із здійсненням організаційно-розпорядчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- можуть виникнути за ініціативою як владного суб'єкта, так і суб'єкта господарювання, але згода останнього в ряді випадків не обов'язкова;
- порушення суб'єктом господарювання своїх обов'язків в ряді випадків тягне відповідальність не перед іншим суб'єктом господарювання, а перед державою.

На підставі зазначеного можна виокремити такі напрями публічно-правового регулювання відносин на фондовому ринку України:

- розробку та реалізацію системи заходів стратегічного планування та прогнозування, структуризації сфер господарської діяльності на фондовому ринку;
- визначення правового статусу кожного державного органу у процесі регулювання відносин на фондовому ринку, розмежування сфер їх компетенції;
- визначення підстав та меж використання адміністративно-правових засобів державного впливу на ринку цінних паперів: (реєстрація, ліцензування, надання дозволів, реалізація юрисдикційних прав тощо);
- впорядкування відносин власності шляхом антимонопольного регулювання, встановлення правил корпоративних відносин, правил розмежування та суміщення видів діяльності на ринку цінних паперів.

Найбільша кількість складних питань, пов'язаних із нормативною невизначеністю, виникає у зв'язку із закріпленням підстав та меж використання адміністративно-правових засобів державного впливу на сферу господарювання, зокрема на фондовий ринок. Згідно із ст. 4 Господарського кодексу України до таких відносин не належать адміністративні та інші відносини управління за участі суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання. Застосування перелічених вище заходів не пов'язане із господарською компетенцією уповноважених державних органів, проте безпосередньо стосується їх організаційно-розпорядчої, а тому і організаційно-господарської діяльності, прийняття приписів, вчинення дій, обов'язкових до виконання. Тому порядок їх реалізації регулюється адміністративно-правовими нормами, які за умов визначеного в ст. 4 Господарського кодексу України³ розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами діяльності відносяться до предмета регулювання господарського права. Отже, у межах господарських відносин можна виокремити відносини, які регулюють норми адміністративного права. Крім того, самі господарські відносини можуть виникати на підставі юридичних фактів, встановлених адміністративно-правовою нормою.

Наведені теоретичні положення дають достатні підстави для висновку про те, що правовідносини на фондовому ринку, учасником яких є уповноважений державний орган, виникають та здійснюються на основі адміністративно-правових норм та становлять публічно-правовий елемент господарсько-правового механізму державного регулювання фондового ринку України. Отже, на загальнотеоретичному рівні можна стверджувати що господарське право як галузь, яка має предметом регулювання приватноправові відносини, містить окремі відносини публічно-правового характеру, що регулюються шляхом застосування адміністративно-правових норм.

¹ Про державне регулювання ринку цінних паперів: Закон України № 448/96-ВР від 30.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 51. – Ст. 292.

² Рябченко О. П. Межі та джерела адміністративно-правового регулювання господарських відносин / Право та управління, 2010. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/prtup/index.html>

³ Господарський кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.

Резюме

У статті визначено окремі характеристики регулювального впливу держави як складової господарсько-правового механізму державного регулювання фондового ринку України.

Ключові слова: публічно-правові відносини, система державних органів, господарсько-правовий механізм.

Резюме

В статье определены некоторые характеристики регулирующего влияния государства как составной части хозяйственно-правового механизма государственного регулирования фондового рынка Украины.

Ключевые слова: публично-правовые отношения, система государственных органов, хозяйственно-правовой механизм.

Summary

The article considers separate characteristics of regulating influence of the state as component of an economic-legal mechanism of state regulation of the share market of Ukraine.

Key words: public-legal relations, system of the state bodies, an economic-legal mechanism.

Отримано 27.05.2011